

Kısa Birinci Dünya Savaşı Tarihi

İlkin Başar Özal

Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, 448 Sayfa, ISBN: 978-605-08-2671-5.

Sinan TEZEL*

Osmanlı Devletinin Birinci Cihan Harbine girmesinden bu yana harbi anlatan birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eseri farklı kılan ise büyük ve kapsamlı bir savaşı okuyucuya kısa ve öz bir biçimde aktarmaya çalışmasıdır. Öncelikle yazar kitap da Birinci Dünya Harbine girilmeden önce Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan tarihsel süreçleri, olayların oluşumunu, gelişimi ve sonuçlarını okuyucuya anlaşılabilir ve akıcı bir dil ile başarılı şekilde aktarmıştır. Yazar, eserin ilk kısımlarında savaş öncesi önem arz eden tüm gelişmeleri kronolojik bir sırayla başlıklar halinde kısa kısa ele almış ve yalın bir dille açıklayarak savaş öncesinde savaşa sebebiyet veren olayları okuyucunun zihninde aydınlatmıştır.

İlkin Başar Özal, savaş öncesi dönemde devletlerin artık doğal düşmanları ya da doğal müttefikleri olmadığı ve bunun sadece menfaate yani yararlı görülen ittifaklara yerini bıraktığı bir dönem olduğunu

* FSMVÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğrencisi, redmustang-69@hotmail.com

okuyucuya bildiriyor ve savaş öncesi gelişmelerde dünyada oluşan bu yapının savaşın en büyük nedenlerinden biri olduğunu vurguluyor. Ve yine devletlerin amaçlarına ulaşması için her türlü pratik araçtan yararlanabileceğini ve bu araçlardan birinin de savaş olduğunu yani savaşın amaca ulaşılması için pratik bir araç olarak görüldüğünü, hatta devletlerin artık savaşlara gerekli bir araç gözüyle baktığını okuyucuya açık bir dille arz ediyor.

Yazar, kitapta özellikle Avrupa'nın da bu dönemlerde genel olarak yaptığı gibi Osmanlı Devletine "hasta adam" yakıştırması yapmıştır. O dönemde Osmanlı Devletinin durumuna bakılacak olursa bu yakıştırmanın maalesef ki yersiz olmadığı göze çarpıyor. 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı siyasi parçalanmaya girmiş bir devlet idi. Kaybettiği Cezayir, Tunus, Mısır, Sırbistan, Karadağ, Kars, Ardahan, Batum gibi bölgelerle beraber bunlarda yetmezmiş gibi 20. Yüzyıla İttihat Terakki ve Padişah arasında yaşanan çekişmeler ile girmiştir. Ve yine savaştan kısa bir süre öncesinde kaybettiği 1911-1912 Trablusgarp Savaşı ile 1912-1913 Balkan savaşları olmuştur. İlkin Başar Özal, Dünya da savaş öncesi ortamı hazırlayan Fas krizi, Agadir krizi, Balkan krizleri gibi yaşanan olayları kaleme almış ve okuyucunun savaşa sebebiyet veren akılda ki sorularını aydınlatmaya çalışmıştır. Bu dönemlerde devletlerin birbirine olan güvensizliği ve menfaatleri, Osmanlı Devletinin nasıl bir çıkmazda kaldığını açık bir anlatım ile okuyucuya sunmuştur. Savaş öncesi dönemlerde yaşanan olayları ülkelerin bakış açısından görerek değerlendirmiş ve bu bakış açısını kitapta dile getirmiştir.

Ancak kitabın ilk sayfalarında gözüme çarpan bir paragrafta Osmanlı Devleti ile Almanya arasında ki ilişkiye değinir iken Osmanlı Devletinin bir dost kazandığını zannettiğini ve Avrupalı devletlerin tehlikeyi sezdiğini aktarmıştır. Farklı bir bakış açısı ile bakıldığında sanki Osmanlı Devleti hiçbir şeyin farkında değil ve oluşabilecek tehlikeleri göremeyecek kadar ileri görüş yeteneği bulunmayan subaylardan ve devlet adamlarından oluştuğu gibi bir hava yaratmıştır. Tabi ki de bu böyle değildir Osmanlı Devleti kendisi için olabilecek tüm tehlikelerin ve kendisi üzerinden nasıl bir menfaat emelleri düşüncesinde olanların farkında ve kendi menfaatleri için bir çıkar arama çabasındadır. Hatta Sultan II. Abdülhamid bu savaşı 20 yıl önce görmüş ve Çanakkale'ye tabyalar kurdurmuştur. Zaten Sultan Abdülhamid'in bu ileri görüşlülüğü Osmanlı'nın geçmişten beri savaşın farkında olduğunun ve ne kadar ihtisaslı subaylardan ve devlet adamlarından oluştuğunun en sağlam kanıtlarından biridir. Eserde, anlaşma için ilk İngiltere'nin kapısının çalındığını ama İngilizlerin müttefikliğe olumlu bakmadıkları anlatılmış bunun yanında Almanya'nın da en başta Osmanlı ile müttefik olmak istemediğini ama Enver Paşanın son denemesi ile Almanlar ile anlaşıldığı okuyucuya aktarılmıştır.

Yazar, Avrupa devletlerinin herhangi bir savaşa sebebiyet verecek hareketlerden kaçındığını ve hiçbir devletin hiçbir şekilde savaşa sebebiyet olmak istememesini ve devletlerin attıkları adımlarda temkinli davrandığını bazen de geri adım attığını anlatmıştır. Tabi ki de mantıklı düşünecek olursak hiçbir devlet uluslararası politikada savaş sorumlusu ya da savaş yanlısı ilan edilmek istemez. Eserde, gözüme çarpan özelliklerinden bir tanesi ise Avrupa'nın 1914-1918 yılları arasında kendi içinde yaşadığı sorunlar, çekişmeler ve örnek verilecek olursa İngiltere ile Almanya'nın arasında geçen I.Ypres savaşı ve bu savaşların devamı gibi konular işlenerek eser kapsamlı bir boyuta taşınmıştır.

İlkin Başar Özal, yine eserin ilk kısımlarında yaşanan Balkan krizini anlatırken Rusya'nın kendi çıkarını sağlamak amaçlı Osmanlı Devletinden İstanbul Boğazlarının statüsü hakkında istekte bulunmuş olduğunu ve Osmanlının da bunu kabul etmemesiyle beraber Rusya'nın Balkanlar için kollarını sıvadığını bildirmiştir. Özellikle Balkanlarda Osmanlı Devletine karşı kurulan ittifakın Rusya'nın bir eseri olduğunu okuyucuya aktarmıştır. Osmanlı o dönemde daha Trablusgarp ile uğraşırken şimdi de karşısına Balkanlardan çıkacak olan sıkı bir ittifakla boğuşmak üzereydi. Osmanlı'nın bu durumunu sırtlanlar sürüsü tarafından köşeye sıkıştırılmış yaralı bir aslana benzetmek hiç de yanlış olmaz. Ama Osmanlı Devleti yine de tüm zorluklara rağmen savaş sonunda dimdik ayakta kalmayı başarabilmişti.

Eserde, Avusturya-Macaristan veliahtının Saraybosna'ya gezi gerçekleştirmesi sırasında bir Sırp tarafından suikaste uğramış olması vakasını okuyucunun kafasındaki soruları yanıtlayacak şekilde ayrıntılı olarak ele alındığı görülüyor. Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'ın bir Sırp tarafından öldürülmesi Avusturya-Macaristan'ı Sırbistan'a saldırmaya yöneltmişti. Yazar, bu olayda bütün dünyanın Almanya'ya güvendiğini ve Avusturya-Macaristan'ı 1913'te nasıl durdurduysa yine durduracağını düşündüğünü, ama Almanya'nın durdurmak için değil de savaşta yanında bulunmasını dünya kamuoyuna duyurmasıyla tüm dünyanın şaşkınlık içinde kaldığını bildirmiştir. İlkin Başar Özal'ın verdiği bu bilgiye bakılacak olursa, Almanya Avusturya-Macaristan'a savaş için arkasında olduğunu söylemek yerine onu ikna edip durdursa idi bir olasılık savaş olmayacak ya da savaşın başlaması daha uzun bir süre zaman alacaktı. Ama eserde aktarılan bilgiye göre Almanya bir Dünya Savaşının çıkacağına ihtimal vermiyor, Avusturya-Macaristan Sırbistan'a saldırdığında Avrupalı güçlerin bu saldırıya kayıtsız kalacağını düşünüyordu.

Eserde, yazar Doğu Cephesinde Almanların en güvendiği planı olan Schlieffen Planının suya düşmesinden bahsediyor. Bu planın doğru işlemesi için önce Batıda ki Fransa'nın işini bitirmek gerekiyordu ama Almanlar bu planda başarılı olamadı Rusların devasa büyüklükte ki kalabalık ordusu beklenenden hızlı harekete geçti. Ve Almanlar birden Doğu Prusya'da kendilerini Ruslar ile savaşır halde buldular. Almanlara yapılmak istenende tam da buydu. Almanlar, Doğudan Ruslar tarafından Batıdan Fransızlar tarafından kısıpaca alınmak isteniyordu. Yazar tam bu noktada Türk askerinin savaşta ki varlığının önemine vurgu yapmış, Türk askerinin Galiçya, Makedonya ve Romanya cephelerinde görev almasının İttifak kuvvetlerinin rahatlamasına neden olduğunu ve böylelikle Berlin'in Doğu Cephesini zaman içerisinde sorun olmaktan çıkarttığını kaleme almıştır. Bu konuda kanımca Osmanlı Devleti savaşın bir parçası olmasaydı Almanya'nın başını çektiği İttifak Kuvvetlerinin ağır bir bozguna uğrama ihtimali olasılığı var olabilirdi.

Yazar, eserin orta kısımlarında Osmanlı Devletinin savaşa girmesinin nedenlerinin gerekçelerinden bahsetmiş ve bunlardan en önemli olanını kaleme almıştır. İlkin Başar Özal, Osmanlıyı savaşa girmeye neredeyse en çok zorunlu kılan hadisenin 93 Harbi sonrasında gerçekleşen büyük savaş tazminatı ve Düyun-u Umumiye'nin kurulması olduğunu ve devleti zora soktuğunu ordunun yeniden yapılandırılmasının ciddi bir zorunluluk olduğunu buna bağlı olarak ta masraflı ve meşakkatli bir

sürecin başladığını gerek siyasal, gerek ekonomik, gerekse de askeri açıdan devletin tek başına tarafsızlık politikasını devam ettirmesinin giderek güçleştiğini ve mecbur olarak müttefik arayışına girdiğini okuyucuya açık bir şekilde aktarmıştır. Eserde bu verdiği bilgi ile de kafalarda oluşan, Osmanlı Devleti neden savaşa girmeye mecbur kaldı neden müttefik arayışına girdi sorularına da cevaplandırmaya bir nebze olsun yeterlilik sağlamıştır.

İlkin Başar Özal, Almanya'nın Batı Cephesinde ki ilerlemesinin durdurulduğunu ve Almanya'nın Osmanlı ittifakına duyduğu ihtiyacının giderek arttığını dile getirmiş, Almanların Schlieffen Planının da öngörülen kısa zamanda kesin zafer inancının da artık bir hayal olduğunu vurgulamıştır. Bu duruma baktığımızda kitapta uyandırılmak istenilene göre Osmanlının, Almanya ile ittifak olmaya ne kadar ihtiyacı varsa bir o kadarda Almanya'nın Osmanlı ile ittifak içinde bulunmaya ihtiyacının var olduğunu görüyoruz.

Eserin yine ilerleyen sayfalarında yazar, Osmanlı'nın savaşa dahil olduğu dönemlerde maalesef ki faturasını ağır ödediği harekâtlardan biri olan Sarıkamış Harekâtını kaleme alırken bu harekâta Enver Paşa'nın 3. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'yı dinlemediğini, hatta Hasan İzzet Paşa'nın Sarıkamış için planlanan harekâtı eleştirmesine Enver Paşa'nın cevabının çok sert olduğunu, Hasan İzzet Paşa'yı görevden uzaklaştırdığını okuyucuya aktarmıştır. Hasan İzzet Paşa'nın, en dikkate değer eleştirisinin de harekâtın zamanlamasının yanlış olduğu, baharın beklenmesi gerektiğini düşündüğü, okuyucuya bahsedilmiş ve bunun yanında Hasan İzzet Paşa'nın sözünün dinlenmesi halinde kışı geçiren ordunun rahatlıkla ilerleyip harekâta devam edebileceği okuyucuya anlatılmıştır. Bunun yanında kitapta harekâatla ilgili 10. Ordu Komutanı Hafız Hakkı Paşa'nın, küçük bir düşman birliğini yok etmek için verilen emrin dışına çıkıp düşmanı takibe devam etmesi üzerine on binlerce Mehmetçiğin Allahuekber dağlarında donarak şehit olması gibi ufak ayrıntı içeren ve aynı zamanda kayda değer bilgiler vermesini eserde görüyoruz.

İlkin Başar Özal, savaşın en ünlü cephesi Çanakkale Cephesinden bahsederken savaşta özellikle bu cephede tüm modern savaş makinelerinin neredeyse hepsinin kullanıldığını ifade etmiş ve bu savaşın silahların daha çok geliştirilmesine ve yeni dizaynların oluşturulmasına zemin hazırladığını okuyucuya aktarmıştır. Ayrıca Denizaltıların üstüne top yerleştirildiği ve torpido uçaklarının ilk kez Çanakkale de kullanıldığı gibi ayrıntılı bilgilere de eserde yer vermiştir.

Eserin son kısımlarında yazar, savaşın artık yeni gelişen teknoloji ile nasıl bir hal aldığına dair aktarımlarda ve görüşlerde bulunmuştur. Yazar, On dokuzuncu yüzyıla kadar savaşların bir tür kahramanlık ve yiğitlik örnekleri olduğunu, çoğunlukla kılıçla ve tüfekle adam adama savaşan erkeklerin olduğundan bahsediyor. Özellikle 1830 ile 1910 arasındaki gelişmelerin savaş taktiklerini de kökünden değiştirdiğini okuyucuya kesin bir yargı ile aktarıyor. Bunlara ek olarak istihbarat faaliyetlerinin de bu dönemde ne kadar karmaşık ve fazla şüpheli bir hal aldığını anlatıyor. Ve buna örnek olarak ta evdeki hizmetçisi bir Almanya benzetildiği için sorgulanan Amerikan deniz subayının olduğu gibi enteresan bilgiler veriyor.

Son olarak esere genel olarak bakılacak olursa, oldukça açık ve akıcı bir üslup ile anlatılmış olup, okuyucuya olayları rahat bir şekilde kavrama fırsatı vermiştir. Olaylar tek tek kronolojik bir sırayla ele alınmış ve okuyucuya en açık şekilde sunulmuştur. Ayrıca okuyucunun hafızasında yer edecek enteresan, dikkat çekici bilgilerde okuyucu ile paylaşılmıştır.